

de Kûhistan'da geniş topraklara hâkim durumda idi. Ebû Ali Çağânî'yi uzaklaştırarak için Abdülmelik tarafından Horasan'a gönderilen Bekir b. Mâlik orayı ele geçirdi. Ebû Ali de askerlerinin Abdülmelik'in ordusuna katılmaları üzerine, 200 taftarıyla Rey'de Büveyhîler'den Rûknüddeve'ye sığındı. Bekir b. Mâlik, Sâmanî emirinin Türk muhafızları tarafından öldürülünce (957) yerine Ebû'l-Hasan Muhammed es-Sîmcürî tayin edildi. Ancak halka kötü davrandığı için Abdülmelik onu azlederek Ebû Mansûr Muhammed b. Abdürrezzâk'ı Horasan valiliğine getirdi (960). Ebû Mansûr Horasan'ı iyi idare etti. Bu arada Alptekin'in emrindeki Türk askerleri Buha-ra'da yönetimi ele geçirerek Sâmanîler'i zor durumda bıraktılar. Bunun üzerine Abdülmelik kumandanlarından Begtekin'i idam ederek askerlerin devlet idaresindeki nüfuzunu kırmak istedi. Fakat içteki karışıklıklar onu Türk Emîri Alptekin'i Horasan valiliğine tayin etmeye mecbur bıraktı (961). Büveyhîler'le I. Nüh devrinde başlayan savaşlar Abdülmelik devrinde Sâmanîler'e fazla fayda sağlamayan bir antlaşmayla sona erdi (344/955-56).

el-Melikü'l-müeyyed, el-Melikü'l-muvaffak ve el-Emîrür-reşid unvanlarını alan Abdülmelik 23 Kasım 961'de, Bu-hara meydanında çevgân oynarken at-tan düşüp öldü. Başka bir rivayete göre de düştükten sonra öldürüldü. Yerine kardeşi Mansûr b. Nüh geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, VIII, 507-508, 535; Ebü'l-Ferec [İbnü'l-İbrî], *Târîhu muhtaşarı'd-düvel* (nşr. A. Sâlihîni), Beyrut 1890 (ofset), s. 168; Hamdullah-i Müstevfi, *Târîh-i Güzîde* (nşr. E. G. Browne), Leiden 1910, s. 350, 384; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, IV, 350; E. de Zambaur, *Manuel de Généalogie et de Chronologie Pour l'Histoire de l'Islam*, Hannover 1927, s. 202-203; Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul 1927, s. 176-178; Muhammed Nâzım, *The Life and Times of Sultan Mahmûd of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 24, 181-182; Ziriklî, *el-A'lam*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 313; H. İbrâhîm Hasan, *İslâm Tarihi* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1985, III, 450-451; W. Barthold, *Türkistan* (haz. H. Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 141; a.m.f., "Abdülmelik", *İA*, I, 97-98; Erdoğan Merçil, "Sîmcürîler", *Tarih Dergisi*, sy. 32, İstanbul 1982, s. 115-116; Harold Bowen, "Rûknüddeve", *İA*, IX, 799-800; V. F. Büchner, "Sâmanîler", *İA*, X, 142; C. E. Bosworth, "Abd al-Malek b. Nüh b. Nasr", *Elr.*, I, 128.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ABDÜLMELİK eş-ŞİRÂZİ

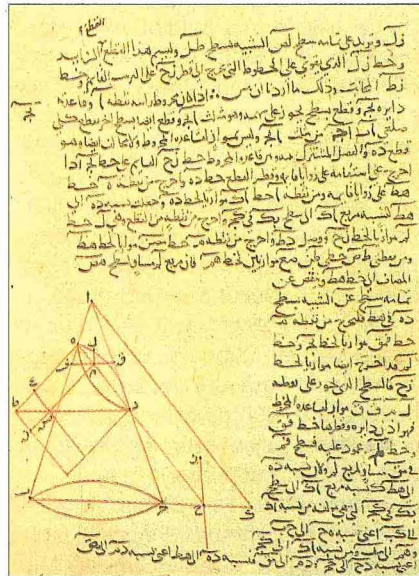
(عبدالمك الشيرازي)

Ebü'l-Hüseyn Abdülmelik b. Muhammed eş-Şirâzî

Ortaçağ matematikçisi ve astronomi bilgini.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamakta, 550'de (1155) ve nisbesine göre de muhtemelen Şiraz'da doğup 600'den (1204) önce öldüğü sanılmaktadır. Şirâzî, daha çok Helenistik Grek matematikçilerinin kitapları üzerinde çalışmış ve onları özetleyerek Arapça'ya çevirmiştir. Ele geçen tek eseri, *Taşaffuhu'l-maḥrûṭât* (koni kesilmeleri), m.ö. III. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan, **elips** ve **hiperbol** kelimelerini ilk defa ilim dilinde kullanan, İskenderiye ekolünün ünlü geometri bilgini Pergeli (Antalya civarındaki Pergaeus) Apollonius'un *Kônika* (koniler) adlı eserinden yaptığı özlü kısaltmadır. Şirâzî *Taşaffuhu'l-maḥrûṭât*'ı, kendinden önce *Kônika* üzerinde geniş bir inceleme yapmış olan Hilâl b. Ebü Hilâl el-Hımsî (ö. 270/883-84) ile Sâbit b. Kurre'nin (ö. 288/901) *İlmü eşkâli kutû'îl-maḥrûṭât* adlı eserlerinden faydalanarak kaleme almıştır. Eser, Latince'ye de tercüme edilerek 1669 yılında Kilan'da (Kiel) basılmıştır. Abdülmelik eş-Şirâzî'nin bundan başka, Batlamyus'un (Ptolemaeus) ünlü *Almagest*'ini de Arapça ola-

Abdülmelik eş-Şirâzî'nin *Taşaffuhu'l-maḥrûṭât* adlı eserinden bir sayfa (Topkapı Sarayı, Müzesi Ktp., III. Ahmed, nr. 3463)

rak özetlediği bilinmektedir. Ancak bu eser ele geçmemiş olup Kutbüddin eş-Şirâzî (ö. 710/1311) tarafından, ondan faydalanılarak Farsça'ya yapılan ve *Dürretü't-tâc li-ğurretü'd-dîbâc* adlı eserin bir bölümünü teşkil eden *Almagest* tercümesi vasıtasıyla tanınmaktadır.

Bugün sadece yarısı mevcut olan *Kônika*'nın, Şirâzî'nin *Taşaffuhu'l-maḥrûṭât*'ı ile diğer müslüman matematikçilerin eserin aslından yaptıkları tercümelemlerle tamamlanabilmiş olması, bu eserlerin ilim tarihi açısından taşıdıkları önemi artırmaktadır. *Taşaffuhu'l-maḥrûṭât*'ın yazma nüshaları, Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmet, nr. 3463), Süleymaniye (Yeni Cami, nr. 803; Cârullah, nr. 1507), Nuruosmaniye (nr. 2972), Leiden Üniversitesi (Oriental, nr. 513/1) ve Oxford Bodleian (nr. 3970, 3/1) kütüphanelerinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 115-116; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 858; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, II/1, s. 400-401; Sezgin, *GAS*, III, 134; V, 141; VII, 403; Ebü'l-Kâsım Kurbânî, *Zindegânâme-i Rîjâzîdânân-ı Devre-i İslâmî*, Tahran 1365, s. 304-305; C. Schoy, "Şirâzî", *İA*, XI, 563-564; D. Pingree, "Abd-al-Malek Şirâzî", *Elr.*, I, 128.

SARGON ERDEM

ABDÜLMELİK b. ÜKEYDİR

(عبدالمك بن اكيذر)

(bk. ÜKEYDİR b. ABDÜLMELİK).

ABDÜLMUTTALİB

(عبدالمطلب)

Ebü'l-Hâris Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy (ö. 577 m.)

Hız. Peygamber'in dedesi.

Asıl adı Şeybe'dir; Yesrib'de (Medine) doğdu. Babası Hâşim, annesi Medine'li Neccâroğulları'na mensup Selmâ'dır. Babası Gazze'de öldüğünden sekiz yaşına kadar annesiyle beraber Medine'de kaldı. Daha sonra amcası Muttalib yeğenini alıp Mekke'ye götürdü. Şehre giren Muttalib'in terkisindeki çocuğu gören Mekkeliler, onu kölesi zannederek kendisine "abdü'l-Muttalib" dediler ve Şeybe o günden sonra Abdülmuttalib diye anıldı. Bir başka rivayete göre ise, Muttalib'e çocuğun kim olduğu sorulduğunda o, üstü başı pek düzgün olmayan Şeybe'yi o anda kölesi olarak tanıtmıştır.